

Útmutató a filozófiai közlemények legfontosabb formai konvencióihoz

Habár a magyar gyakorlatban a tudományos értekezések formai szabályaival (elsősorban a jegyzetekről és a bibliográfiai hivatkozásokról van szó) kapcsolatban sajnos mára eluralkodott a káosz (ahány szerző, szerkesztő, kiadó, annyiféle szokás), a tartalmi szempontokon túl a szakmailag igényes publikációkkal szemben mégis követelmény marad, hogy bizonyos formai szabályoknak is meg kell felelniük. A káosz oka elsősorban az, hogy a nyugati gyakorlattal szemben Magyarországon nem terjedt el egy olyan egységesített szabvány, mint a nyugati könyvkiadásban. A legutóbb született ilyen kísérlet szerzője, Gyurgyák János joggal jegyzi meg, hogy „A legtöbb szerző, szerkesztő meglepetéssel olvasná, hogy az amerikai kiadói gyakorlatot rögzítő *The Chicago Manual of Style* milyen szigorú feltételeket támaszt a szerzőkkel, fordítókkal, de a kiadói munkatársakkal szemben is. A nyugati kiadók azokat a kéziratokat, amelyek nem felelnek meg ezeknek a formai kívánalmaknak, egyszerűen visszaküldik átdolgozásra. Ott egyetlen szerzőnek sem jutna eszébe, hogy ne a *Manualt* kövesse, vagy attól teljesen eltérő gyakorlatot próbáljon a kiadóra erőltetni.”¹

Lehet vitatkozni azon, vajon vannak-e a „sokféleségnek” előnyei, az azonban bizonyos, hogy az egységesített nyugati gyakorlat előbb-utóbb a hazai kiadókra és szerzőkre is rákényszeríti, hogy hasonlóképp kövessenek valamilyen szabványt, különben az „amatőr” benyomását keltik illetve kiadók és szerzők kölcsönösen megnehezítik egymás munkáját az egyeztetés végeláthatatlan feladatával. Az is világos, hogy egy szabványnak az elterjesztésében nagy felelősségük van többek között a tudományos kutatóknak, egyetemi oktatóknak és tanítványaiknak is, egy adott szakma művelőinek, akik tudományos tanulmányokat, könyveket publikálnak, illetve hallgatóiknak továbbadják a szakma művelésének alapvető elvárásait és szabályait. A szemináriumi dolgozatok, OTDK dolgozatok és szakdolgozatok azzal az igénnyel készülnek, hogy a tartalmi szempontokon túl megfeleljenek ezeknek a elvárásoknak és szabályoknak is, és a szakma igényes művelését reprezentálják. A Filozófia Tanszék ehhez kíván segítséget nyújtani azzal, hogy az alábbiakban áttekinti azokat a legfontosabb formai szempontokat, amelyeket egy szakmailag igényes munkának ajánlatos betartania. Kérjük, hogy hallgatóink szemináriumi dolgozataikban, OTDK dolgozataikban, szakdolgozataikban és esetleges publikációikban tartsák magukat ezekhez az elvekhez.²

¹ Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Budapest, Osiris, 2000, 10. Természetesen Amerikában is számtalan szabvány létezik, az egyes kiadók azonban nagyjából követik a *Chicago Manual* szabványát, de legalábbis mindenképpen rögzítik saját szabványaikat, amitől a szerzők nem térhetnek el önkényesen.

² Az itt fel nem sorolt, speciálisabb megoldásokra vonatkozóan lásd i. m. passim. Gyurgyák szempontjait kiegészítem olyan megjegyzésekkel is, amelyeket nem részletezett, vagy a filozófia területén érvényesek, vagy általában segítik az eligazodást a megfelelő szabályok között. Noha ez erősen ellentmond a szabvány-követés kívánalmának, néhány ponton el fogok térni Gyurgyák javaslataitól, részben mert racionálisabb megoldások is elképzelhetők, részben mert a fennálló gyakorlat nagy valószínűséggel ellent fog állni bizonyos megoldásainak (nem érdemes olyan szabályokat erőltetni, amelyeket a szerzők nagy valószínűséggel nem fognak követni). Mindazonáltal ahol csak lehet, követni fogom javaslatait, hogy legalább közelítsünk egy egységes gyakorlat kialakításához. — Bármilyen megoldást választunk is, a legfontosabb, hogy a bibliográfiában és a lábjegyzetekben azt végig *egységesen alkalmazzuk* egy adott szövegen belül. Az alábbiak időnként talán túl bonyolultnak tűnhetnek, ha azonban figyelembe vesszük a javaslatok mögötti legfontosabb szempontokat (egyértelműség, áttekinthetőség, egyszerűség, konzisztencia, ökonomikusság, a szerzők, szerkesztők és olvasók gyakorlati szempontjai), máris átláthatóbbak és értelmesebbek lesznek a szabályok.

1. Tipográfiai konvenciók

Dőlt betűk használata

Dőlt betűt (kurzív, italic) használunk a következő esetekben (a főszövegben és a bibliográfiában egyaránt):

1. műcímek (könyvek, folyóiratok, filmek, színművek, versek stb. címei — *tanulmányok* esetében nem használunk dőlt betűt!³):

Phaidón, A szellem fenomenológiája, Világosság, Terminátor 2, Anyám tyúkja

Ragozott alak esetében a mű címét dőlt betűkkel szedjük, a ragot nem:

elég itt Platón *Phaidónjára* utalnunk

Olyan címbeli idegen nevek esetében, ahol a Magyar Helyesírási Szótár kötőjellel írja elő a ragot (az ún. néma betűvel v. betűkkel végződő neveknél), a címben is kötőjellel tegyük hozzá a ragot:

Voltaire *Candide*-jában azt olvassuk, ...

2. idegen szavak (kivéve a *nem latinbetűs írást használó nyelveket*, pl. görög vagy orosz, amennyiben nem latin betűs átírásban, hanem eredeti írásformájukban közöljük őket):

Sein, a priori, par excellence, agency

σωφροσύνη de: *szóphroszüné* v. *sóphrosyné*⁴

Ragozott alak esetében a címekhez hasonlóan járunk el:

Kant e tudatállapotot egyértelműen a sztoikus *apatheia*-val azonosítja.⁵

³ A tanulmányok illetve a könyvek és folyóiratok címeinek ajánlatos első pillantásra is megkülönböztethetőeknek lenniük, mert ennek hiánya zavart okozhat az adott publikáció beazonosításában. A nyugati gyakorlatban a legelterjedtebb megkülönböztetés, hogy a tanulmány-címeket idézőjelek közé teszik, a könyvcímeket és folyóiratcímeket kurzíválják. Ez a magyar gyakorlatban is előfordul. Mindazonáltal követem Gyurgyák megoldását, melynek értelmében a tanulmánycímek normállal, a könyv- és folyóiratcímek kurzívvval szedendők.

⁴ A görög szavak magyaros illetve ún. akadémiai átírására vonatkozóan lásd Györkösy Alajos — Kapitánffy István — Tegye Imre: *Ógörög-magyar nagyszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, 8-10 (tudományos közleményekben a szótár az akadémiai átírást javasolja, tehát pl. σ: s, υ: y, χ: ch). Ide tartoznak a szemináriumi stb. dolgozatok is. — Itt jegyezném meg, hogy a görög szavakat csak akkor ajánlatos görög betűkkel szedni, ha a megfelelő ékezeteket is tudjuk produkálni elektronikusan (mint a példában), amire a Word beépített Symbol betűtípusa alkalmatlan (erre alkalmas betűtípus pl. a Greek és a Hellenica, amelyeket csak külön tudunk beszerezni). Ha a görög szavak ékezetes formája nehézséget okoz, inkább használjuk a görög szavakat az akadémiai átírásban. Arra is nyomatékosan felhívnom a figyelmet, hogy a görögben nem létezik az *a* és az *á* hangoknak megfelelő betűk megkülönböztetése (tehát helytelenek az olyan átírások, mint Thálész, Plátón), viszont létezik az *e* és az *é* valamint az *o* és az *ó* hangoknak megfelelő betűk (ε, η, ο, ω) megkülönböztetése. Azaz, helytelenek az olyan átírások, mint pl. Szókratesz, Szókratész helyett vagy *erosz*, netán *érosz*, *erősz* helyett. Ezekben az esetekben a megkülönböztetést a magyaros és az akadémiai (hasonló a latinos átíráshoz, ami azonban régebbi formájában ma már nem használatos) átírásban *egyaránt* megtartjuk. A helyes formák tehát: Szókratész (magyaros) vagy Sókratész (akadémiai) ill. *erősz* (magyaros) vagy *erős* (akadémiai). Az megengedhető, hogy egy szövegben a görög neveket magyaros átírásban (Szókratész, Aiszkülosz), míg a (nem meghonosodott) görög szavakat akadémiai átírásban (*sóphrosyné*, *erős*) közöljük (az utóbbiak esetében kurzívvval).

⁵ Az *apatheia* szó esetében az *á* itt nem az átírásnak, hanem a magyar ragozásnak köszönhető. Alternatív (Gyurgyák által is javasolt) megoldás a következő: *apatheia*-val.

Meghonosodott idegen eredetű szavakat nem szedünk dőlt betűvel:

szubsztancia, exteriorizál, absztrakció, idea, teleologikus

3. gondolati hangsúly:

Így tehát a szándékolt cselekedetek mindenekelőtt abban különböznek minden egyéb eseménytől, hogy — ellentétben a természeti történésekkel és állati magatartással — *teleologikus magyarázatot* tesznek lehetővé.

A gondolati hangsúly kurziváláson keresztüli kiemelése relatíve erős retorikai eszköz, csak valóban fontos esetben használjuk! (Ugyanez vonatkozik a felkiáltójelekre is.)

4. Ha mástól idézünk, és az idézetben nem szerepel kiemelés (kurzív), de mi kiemelést szeretnénk, akkor az idézet végén zárójelben közölni kell a kiemelés tényét, saját nevünk kezdőbetűinek megadásával, kurziválva:

Tengelyi László felhívja a figyelmet a narratív identitás problémájának bennünket érdeklő relevanciájára: „Az önazonosság narratív értelmezése azonban összekapcsolódik egy további gondolattal, amely átvezet a cselekvés *etikai* dimenzióiba.” (*Kiemelés — M. E.*)

Egyes kiadók bizonyos publikációkban kurziválják a neveket vagy egyéb szavakat, ez azonban egyedi megoldás, normál tanulmányban ez nem szokás.

Fettelés

A **fettelés** (félkövér vagy kövér betű) csak speciális kiadványokban (pl. lexikonok) használatos, tanulmányokban kerülendő (bár alkalmazható egy tanulmány címében és az alfejezetek címeiben).

A nagybetűs kiemelés hasonlóképp csak speciális kiadványokban alkalmazandó, tanulmányokban kerülendő (pl. „Így értelmezve HUSSERL elképzelése alapvető továbblépést jelent KANT elgondolásához képest.”).

2. Idézetek használata

A *plagizálás elkerülése az egyik legfontosabb szakmai szabály*, ezért ha mások gondolatait idézzük, feltétlenül jeleznünk kell mind az idézés tényét (idézőjelek alkalmazásával), mind a gondolat forrását (lábjegyzetben az idézet pontos helyének megadásával, a megfelelő bibliográfiai konvenciók szerint).

Ha idézünk, az idézetnek pontosnak kell lennie, nem változtathatunk meg a szövegben semmit (persze kihagyhatunk belőle, ha ezt jelöljük). Az azonban megengedhető, és sokszor elő is fordul, hogy egy szerző gondolatait, megállapításait ne szó szerint idézzük, hanem saját szavainkkal átfogalmazzuk (parafrázáljuk), gondolatmenetét összefoglaljuk. Ekkor nem kell idézőjeleket használnunk, azonban az összefoglalt szöveg pontos helyére ekkor is kell lábjegyzetben (vagy bizonyos esetekben a főszövegben, zárójelben) utalnunk, ugyanazon bibliográfiai konvenciók szerint, mint az idézetnél. Efféle parafrázist több bekezdésen keresztül is alkalmazhatunk, ekkor az utolsó bekezdés végén adjuk meg az utalást a szóbanforgó szövegre. Ajánlatos azonban, hogy a főszövegből már a parafrázis kezdetén kiderüljön, más szerző gondolatairól van szó (azaz említenünk kell a parafrázált szerző nevét),

és ezt jelezzük a későbbiekben is egyértelműen (akár többszöri utalással a parafrázált szövegrészekre, lábjegyzetben).

Nem csak egy parafrázált szövegre kell hivatkozni, hanem minden olyan ténymegállapítás (pl. történelmi adatok, tények, összefüggések) forrására is, amelyek az adott témakörön belül *nem tekinthetők széles körben ismeretes evidenciának* (pl. filozófusok születési évszámára vonatkozóan nem kell forrást megadnunk, de életük egyéb olyan tényeire vonatkozóan, amelyek specifikus történelmi kutatásokon alapulnak, már igen). Ugyanígy kell kezelnünk általánosságban minden olyan gondolatot vagy összefüggést is, amely valaki más sajátlagos vagy eredeti — azaz az addigi szakirodalomhoz képest *újdonságnak számító* — felvetése, megállapítása. (Ha nem vagyunk biztosak benne, mennyire eredeti egy adott szerző megállapítása vagy felvetése, inkább utaljunk rá.)⁶

Ténykérdésekre vonatkozóan használjunk lehetőleg (papír alapú) lexikonokat, kézikönyveket, monográfiákat, és adjuk meg őket felhasznált forrásként (lábjegyzetben). Az *Internetes források* (akár a primér, akár a szekundér irodalom vonatkozásában) használata nem kizárt, azonban rendkívül óvatosan kell bánnunk velük: csak *szakmailag megfelelő színvonalú* forrásokat használjunk, pl. valamely egyetem által működtetett adatbázist, lexikont (*Perseus Project*, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*)⁷ vagy olyan kiadványokat (folyóiratok, könyvek) *amelyek papír alapon is megjelentek*, mert ez többnyire garantálja, hogy lektorált (szakmailag ellenőrzött) szövegről van szó. Az angol, német és francia nyelvű *Wikipedia* szócikkei többnyire elfogadható színvonalúak, a magyar nyelvű változaté azonban (sajnos) egyelőre nem. Ha egy tanulmány, szócikk stb. szerzője nem beazonosítható, az már eleve gyanússá teszi a szöveget (ez persze a *Wikipediában* is így van, mindazonáltal alapforrásként az említett nyelveken többnyire használható).

Ha egy idézetbe ott nem szereplő megjegyzést vagy javítást szúrunk be, ezt szögletes zárójelbe tesszük, és egyértelművé tesszük, hogy ez a megjegyzés tőlünk származik:⁸

Arisztotelész hozzáteszi, hogy mindazonáltal „a lelki alkat kifejlődéséhez bizonyos mértékig magunk is hozzájárulunk [szó szerint: ’társszerzői vagyunk’ — *T. L.*]” (*Nikomakhoszi etika* 1114 b23).

Az idézeten belüli hibát a latin *sic!* (így!) kifejezéssel ugyanígy jelöljük:

„Maga Nietzsche [*sic!*] is felteszi ezeket a kérdéseket az 1870-es évek első felében” — írja a szerző.

Egy idézeten belül a hosszabb kihagyott részeket szögletes zárójelben, pontozással jelöljük (rövidebb kihagyást csak pontozással):

Kant az apprehenziót a tudatban adott egyetlen képzetben jelenlévő sokféleséget egyesítő szintézisként fogja fel: „Minden szemlélet sokféleséget rejt magában. [...] Ahhoz, hogy ebből a sokféleségből a szemlélet egysége létrejöjjön, ... először is az kell, hogy végigmenjünk a sokféleségen, azután pedig összevonjuk” (A99).

⁶ Lásd még „Útmutató a plágium elkerüléséhez (szemináriumi- OTDK- és szakdolgozathoz) — Filozófia, etika és esztétika szakos hallgatóknak” c. kiadványunkat.

⁷ *Perseus Project*: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*: <http://plato.stanford.edu>. További (megbízhatóbb) forrásokra vonatkozóan lásd még Fekete László — Kokas Károly — Laczkó Sándor: *A hálózat használata a filozófia területén*. Budapest, NIIF, 2000: <http://www.arts.u-szeged.hu/doktar/filo/filohalo.html>, valamint az MTA Filozófia Intézetének linkgyűjteménye: <http://www.phil-inst.hu/hu/linkek/linkek.html>.

⁸ Az alábbiakban keretezéssel jól láthatóan elkülönítem az általam javasolt megoldásokat. Ha nem jelzem az eltérést, Gyurgyák javaslatait követem.

A magyarban háromféle idézőjelet használunk:

„macskaköröm”

»lúdláb«

’félidézőjel’.

Szó szerinti idézetnél (akár egyetlen szó vagy kifejezés esetében is) *macskakörmök*et használunk.⁹

Hérakleitosz mégis képes volt, folytatja Nietzsche „az örök és egyedüli keletkezés”, a teljes változékonyság hatását „önnön ellentétére, valami magasztosra és boldogító csodálkozásra”¹ váltani.

¹ F. Nietzsche: *Ifjúkori görög tárgyú írások*. Ford. Molnár Anna. Budapest, Európa kiadó, 1998, 79.

Az idézetbe közbevetést is illeszthetünk:

Hérakleitosz változásról szóló alapvető mondásának ugyanis többféle értelmezése lehetséges. „Ha azt mondjuk — mutat rá Nietzsche —, hogy minden dolog anyaga szakadatlan változásban van, akkor ez azt jelenti, hogy minden dolog szakadatlanul megújítja részeinek állagát.”¹

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

Macskakörmököt használunk akkor is, ha egy szerző vagy irányzat *sajátos és/vagy jellemző szóhasználatát* akarjuk visszaadni (ekkor nem feltétlenül kell az adott szóhasználat helyét megadnunk):

A fenomen, a módszertan, a transzcendentális tisztázása során sürgetően jelentkezett a naturalizmus leküzdésének a követelménye; ennek következménye az volt, hogy a fenomenológia mint a „természetellenes” (ahogyan Husserl kifejezte magát) elmélete hamarosan abban a helyzetben találtatott, hogy nem tudott mit kezdeni a naturálissal, a reálissal, a létezés eredeti-holisztikus jellegével.

Macskakörmököt használunk akkor is, ha nem egy fogalomra, hanem *az azt jelölő szóra vagy kifejezésre* utalunk:

Egy megfogalmazott ellenvélemény szerint a „naturalizmus” kifejezést nem használhatjuk a fenomenológia körében.

⁹ A bibliográfia adatok sorrendjére vonatkozóan Gyurgyák a következőt javasolja (a központosítást és szedést is jelölve): szerző: *cím*. megjelenés helye, megjelenés éve, kiadó, oldalszám(ok). (Sajnos Gyurgyák a fordító szerepeltetésére vonatkozóan nem ad meg szabványt, sőt, nem is szerepelteti a fordítókat, ami súlyos hiányosság. A fordító jelölésére a fenti minta a javaslatom.) A *kiadó* tekintetében ez szokatlan megoldás, ezért az egyik legelterjedtebb (magyar) gyakorlat követését javaslom (mely megfelel a legelterjedtebb külföldi gyakorlatnak is): szerző: *cím*. megjelenés helye, kiadó, megjelenés éve, oldalszám(ok) (mint fent). Az oldalszámok jelölésére vonatkozóan Gyurgyák háromféle megoldást javasol: (a fenti példán szemlélítve): ...1998, 79. o. ...1998, 79. 1998, 79. p. (vagy ha több oldalra utalunk: ...1998, 79-80. pp.). Az első kettőt bátran használhatjuk, az utolsó javaslat azonban Gyurgyák sajátos megoldási javaslata (az angolszász gyakorlattal szemben, ami a következő: p. 79 v. pp. 79-80) (vö. i. m. 142), amit nagy valószínűséggel nem fognak követni a magyar szerzők.

Akkor is használhatjuk, ha egy kifejezést nem találunk elég pontosnak a szóbanforgó fogalom jelölésére, és jobb híján választjuk. Ezzel azonban óvatosan kell bánnunk, mert az ilyen szóhasználat túltengése zavaró lehet egy szövegben:

Első pillantásra úgy tűnik, mintha a *Lét és idő* a metafizika „függeléke”, mintegy az ontológia egyfajta antropológiai „ismeretelmélete” volna. Igazság szerint azonban itt már semmiféle metafizikáról nincs szó; amiről szó van, az egy teljesen más kezdet.

Lúdlábat (az idézet mindkét végén *befelé mutató lúdlábat*) használunk, ha az általunk idézett szerző maga is idézőjeleket használ a szövegében:

Ebben az írásban a „történelembetegségre” két gyógyszert (illetve „ellenmérget”) ajánl Nietzsche: a *történetietlenséget* és a *történelemfelettséget*. A következőképp jellemzi ezeket: „A »történetietlenség« szóval a felejteni-tudás és a határolt horizont mögé zárkózás művészetét és erejét jelölöm; »történelemfelettiné« azokat a hatalmakat nevezem, melyek a tekintetet elvonják a szüntelen keletkezéstől és alakulástól, és arra irányítják, ami a létezésnek az örök és változatlan jelentés karakterét adja, a *művészetre és vallásra*.¹

¹ F. Nietzsche: *A történelem hasznáról és káráról*. Ford. Tatár György. Budapest, Akadémiai kiadó, 1989, 95.

Félidézőjelet nyelvészeti, filológiai művekben használunk egy kifejezés, mondat jelentésének megadásakor:

szóphroszüné ’mértékletesség’, ’józan önmérséklet’

Ha idegen nyelvű szövegeket is felhasználunk (úgy, hogy idézzük azokat), a szöveget dőlt betűkkel szedjük (ilyenkor nem kellene idézőjelek), és lábjegyzetben közöljük a magyar fordítást (a fordító nevének említésével).

Az idézetek elhelyezése

A magyar gyakorlatban az idézeteket általában a főszövegben megszakítás nélkül, folyamatosan szokás elhelyezni:

Husserl szerint az idegenség a sajátban rejlő idegen és a Másik idegenségének formájában lép elénk. „[...] nyugodtan állíthatjuk, hogy minden tapasztalat magában hordozza legalábbis a sajátban eleve ott rejlő idegen tapasztalatát. Nem csoda tehát, ha minden tapasztalat olyan vonásokat visel magán, amelyekkel többnyire a tulajdonképpeni idegentapasztalatot szoktuk jellemezni”.¹

¹ Tengelyi László: *Tapasztalat és kifejezés*. Budapest, Atlantisz, 2007, 33.

Angolszász mintára azonban nálunk is terjedőben van az a gyakorlat, hogy *a hosszabb idézeteket* kisebb betűnagysággal szedve, a főszövegtől elkülönítve, behúzással szedik. Ilyenkor az idézőjeleket elhagyják.¹⁰

E felfogást jól példázza az idézett munka összefoglaló része Husserlról. Merleau-Ponty szavai szerint:

Íme tehát az a filozófia, amely — noha minden más felfogásnál jobban elkötelezte magát amellett, hogy a természeti létet tárgyként, a tudat tiszta korrelációjaként fogja fel — a reflexív szigor alkalmazása által mégis felidézi azt a természeti réteget, amelyben a szellem mintegy a testi működésekbe ágyazódva van jelen a nyers létezés közegében.¹

A husserli gondolkodás voltaképpen eredménye, hogy az európai filozófiában rejtetten meglévő természetgondolatot ismét felfedezi, szembesít vele, és kifejti valós helyzetét az absztrakciókkal, különösen az ideális és a reális absztrakcióival szemben.

¹ M. Merleau-Ponty: *La Nature. Notes Cours du Collège de France*. Paris, Seuil, 1995, 356.

3. Lábjegyzetek

Tudományos igényű tanulmányokban nem használunk szövegközi (zárójelbe tett) jegyzeteket, hanem sorszámozott lábjegyzeteket ill. szöveg végi jegyzeteket alkalmazunk. A lábjegyzetek ill. a szöveg végi jegyzetek (végjegyzetek) közötti választást az határozza meg, mennyi és milyen hosszú jegyzetünk van. Ha sok a jegyzet illetve akadnak közöttük túlságosan hosszúak (pl. a főszöveg rövidebb a jegyzetek szövegénél egy adott oldalon), érdemesebb inkább a végjegyzetet választani. A jegyzetek számánál ügyeljünk arra, hogy jegyzeteink száma ne haladja meg a 99-et, mert a három számjegyű jegyzetszámozás nem kívánatos. Ha ennél több jegyzetünk van, fejezetenként számozzuk újra a jegyzeteket. (Ilyenkor a jegyzetekre történő vissza- vagy előreutalás formája pl. „Lásd 2. fejezet 3. láb.”)

Gyurgyák javaslata szerint egy publikáció *első hivatkozásánál* a teljes bibliográfiai leírást adjuk meg, a további hivatkozásoknál az i. m. (idézett mű) vagy op. cit. (*opus citatum*) (+ oldalszám) rövidített formát (amennyiben más, ugyanolyan családnevű szerzőre nem utalunk szövegünkben, a második és további utalásokban elhagyjuk a keresztnévet):

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

¹⁵ Nietzsche: i. m. 243. vagy Nietzsche: op. cit. 243.

Mint azonban Gyurgyák megjegyzi, az angolszász gyakorlatban az efféle rövidített hivatkozást csak akkor használják, ha az első (teljes bibliográfiai adatokkal ellátott) utalás

¹⁰ Gyurgyák (i. m. 82) azt javasolja, hogy ekkor is tartsuk meg az idézőjeleket. Ezt a javaslatot az angolszász gyakorlat következtében nagy valószínűséggel nem fogják követni a magyar szerzők sem, amint eddig sem látszanak követni.

vagy ugyanazon az oldalon szerepel, mint az i. m.-vel (az angolszász gyakorlatban op. cit.-tel) rövidített utalás,¹¹ vagy nem szakítja meg *más* szerzőtől származó műre vagy művekre vagy *ugyanazon* szerzőtől származó más műre történő utalás. (Különben az olvasónak vissza kell keresnie az előző oldalakon a megfelelő művet, ami — különösen, ha a lábjegyzetek sok utalást tartalmaznak — meglehetősen kellemetlen feladatnak bizonyulhat.) A következő oldalakon helyett a szerző + rövidített cím (a fenti példában Nietzsche: *Platón...* + oldalszám) rövidítést szokás használni. Ezt a magyar gyakorlatban is érdemes volna követni, mert a Gyurgyák által javasolt eljárásrendszer további megoldásai igen bonyolulttá teszik az utalásrendszert. Ezek a következők:

Amennyiben *két* egymást követő lábjegyzetben (akkor is, ha a lábjegyzet a következő oldalra esik) ugyanarra a *műre* utalunk, akkor az ugyanott (uo.), a *loco citato* (loc. cit.) vagy az *ibidem* (ibid.) kifejezéseket használjuk (+ megfelelő oldalszám):

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

² Uo. 342. vagy Loc. cit. 342. vagy Ibid. 342.

³ Uo. 343. vagy Loc. cit. 343. vagy Ibid. 343.

⁴ Uo. 349. vagy Loc. cit. 349. vagy Ibid. 349.¹²

Amennyiben *ugyanarra az oldalszámra is* hivatkozunk, elégséges az uo., loc. cit. vagy ibid. utalás:

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

² Uo. vagy Loc. cit. vagy Ibid.

³ Uo. vagy Loc. cit. vagy Ibid.

⁴ Uo. vagy Loc. cit. vagy Ibid.

Ez a régebben használatos rendszer teljesen áttekinthetlenné teszi az i. m., op. cit., uo., loc. cit., ibid. rövidítések pontos használatát. Ráadásul amennyiben ésszerű módon az angolszász gyakorlatot követjük abban, hogy az i. m. (angolszász gyakorlatban op. cit.) rövidítést csak az ugyanazon oldalon szereplő vagy a közvetlenül egymást követő lábjegyzetekben használjuk (azaz lényegében az uo., loc. cit., ibid. használatára szorítjuk) az i. m. rövidítés feleslegessé válik. Ezért az a javaslatom, hogy — hacsak nem használunk igen kevés lábjegyzetet, mint a jelen Útmutatóban — *egyáltalán ne használjuk az i. m. rövidítést!* Ehelyett — az egymást követő lábjegyzetek kivételével, ahol az uo. ill. loc. cit. vagy ibid. rövidítést használjuk — az adott műre vonatkozó minden későbbi utalásban használjuk a rövidített címet (az angolszász gyakorlatban hasonlóképp már csak az ibid. rövidítést használják).

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

² Uo. 324. vagy Ibid. 324.

³ Uo. vagy Ibid. (ha szintén a 324. oldalra utalunk)

¹⁵ Nietzsche: *Platón...*243.

¹¹ I. m. 104.

¹² Uo.

Ezt továbbá az is indokolja, hogy amennyiben ugyanazon szerzőtől megelőzőleg *több műre is hivatkoztunk*, a további hivatkozásokban feltétlenül meg kell adnunk az idézett mű rövidített címét is (tehát ilyenkor végképp nem használhatjuk az i. m. rövidítést, hiszen nem volna tudható, az adott szerzőnek melyik megelőzőleg idézett művéről van szó):

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322.

⁵ F. Nietzsche: *A történelem hasznáról és káráról*. Ford. Tatár György. Budapest, Akadémiai kiadó, 1989, 95.

¹⁵ Nietzsche: *Platón...* 243.

²² Nietzsche: *A történelem...* 36.

Ha két (vagy több, de közvetlenül) egymást követő lábjegyzetben (vagy épp ugyanazon lábjegyzeten belül) *ugyanannak a szerzőnek* két (vagy több) különböző művére utalunk, az ugyanő (uő) vagy *idem* (nőnemben *eadem*) rövidítéseket használjuk:

¹ F. Nietzsche: *Platón és elődei*. Ford. Kurdi Imre — Molnár Anna. Budapest, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 322. Vö. Uő: *A tragédia születése*. Ford. Kertész Imre. Budapest, Európa, 1986, 39.

² Uő: *A történelem hasznáról és káráról*. Ford. Tatár György. Budapest, Akadémiai kiadó, 1989, 95.

³ Uő: *A vidám tudomány*. Ford. Romhányi Török Gábor. Budapest, Holnap, 1997, 82.

Keresztutalások (saját szövegünkre való utalások) esetén a lásd (ezt lehetőleg ne rövidítsük) vagy vesd össze (vö.) kifejezéseket használjuk:¹³

¹ Vö. 28. lábj.

² Lásd 39. lábj.

³ Bővebben lásd 42. lábj.

Egy adott mű lábjegyzeteire az oldalszám és a jegyzetszám megadásával (lábj. rövidítéssel) utalunk:

Az angol *agency* illetve a német *Urheberschaft* fordításaként Tengelyi László a 'szerzőség' kifejezést javasolja, melyet tágabb értelemben véve — tehát nem csupán a műalkotásokkal és tudományos művekkel kapcsolatban — egy cselekvés végrehajtójára vagy megtevőjére vonatkoztat, akihez egy adott cselekvés „hozzárendelhető”.¹

¹ Tengelyi László: A cselekvés narratív értelmezése. Ford. Deczki Sarolta. *Aspecto* 1 (2008), 149, 1. lábj.

Bizonyos klasszikus szerzők illetve művek esetében, ahol standard oldalszámozást használnak (pl. Platón és Arisztotelész művei, Kant *Kritikái*), ha az adott mű egy helyére utalunk, de nem idézzük (különösképp, ha ezt többször is megteesszük), a főszövegbe, zárójelbe tegyük az utalást. Ha egy ilyen művet hosszabban tárgyalunk, és/vagy

¹³ Mint Gyurgyák (i. m. 83) rámutat, van némi különbség a lásd és a vö. kifejezések között. Az előbbi a megadott szöveghelyen az általunk felvetett gondolat *bővebb kifejtésére*, részletezésére utal, az utóbbi az ismeretethez *használó* gondolatra vagy problémára. (A kettő nyilvánvalóan sok esetben megkülönböztethetetlen.)

főszövegünkéből egyértelmű, melyik műről van szó, akár a címet is elhagyhatjuk, és csak a standard oldalszámot közöljük.

Az igazságosság (*dikaioyné*) — mint Arisztotelész később megfogalmazza —, nem egy az erények között, hanem a *par excellence* erény, minthogy nem az önmagunkhoz való viszonyunkat érinti (mint pl. a bátorság vagy a mértékletesség), hanem lényegénél fogva a másik embert (*Nikomakhoszi etika* V. 1129 b10 - 1130 a10). Ebben az értelemben az igazságosság nem más, mint az erkölcsiség. Platónnal ellentétben azonban Arisztotelész nem tekinti az igazságosságot koextenzívnek az erkölcsiséggel, hanem csupán az erény egy fajtájának (V. 1130 a14).

Ha azonban egy ilyen műből idézünk is, a zárójeles standard oldalszámozás (pl. Arisztotelész esetében a fenti, ún. Bekker-számok) mellett lábjegyzetben mindenképp adjuk meg legalább a fordítót (különben azt a benyomást keltjük, hogy saját fordítást közöltünk, még akkor is, ha az adott műnek csak egyetlen magyar fordítása létezik). A legjobb, ha az első utalásnál közöljük a felhasznált kiadást (a fordítóval együtt), és hozzáfűzzük, hogy a továbbiakban is ebből a kiadásból idézünk (az idézeteknél azonban ne felejtsük el a későbbiekben is megadni a standard oldalszámozást, zárójelben). A felhasznált kiadást a bibliográfiában mindkét esetben (akár idézünk, akár nem) szerepeltetni érdemes (de ha csak a fordítót adtuk meg a lábjegyzetben, akkor mindenképpen):

Mivel, mint azt a *Kritika* [*A tiszta ész kritikájáról* van szó — M. E.] korábbi részeiből megtudhattuk, az értelem legvégső alapja az appercepció, ezért végső soron az objektív időbeli rendet is az *appercepció* határozza meg: „Mert az eredendő appercepció a belső érzékre [...] vonatkozik, méghozzá a belső érzék formájára, vagyis a sokféleséget magában foglaló empirikus tudat időbeli viszonyaira, méghozzá *a priori* módon. Az eredendő appercepciónak ezt az egész sokféleséget időbeli viszonyai vonatkozásában kell egyesítenie” (A 178/ B 220).¹

¹ Ford. Kis János. *Vagy: Immanuel Kant: A tiszta ész kritikája*. Ford. Kis János. Budapest, Atlantisz, 2004, 155. — *A tiszta ész kritikáját* a továbbiakban is ebből a kiadásból idézem.

Lábjegyzetbe tehetjük a bibliográfiai utalásokon kívül minden olyan megjegyzésünket, kiegészítésünket, amelyek nem tartoznak szorosan a gondolatmenethez, de adalékokkal szolgálnak mondandónk megértéséhez illetve további tájékoztatást adnak az olvasó számára a tárgyalta kérdésre vonatkozóan. Túl sok ilyen kiegészítést azonban ne próbáljunk beleprésseni egy-egy lábjegyzetbe, mert a terjedelmes lábjegyzetek zavaróak. Ha a mondandónk fontos, vigyük fel a főszövegbe, és jelezzük, hogy ez a fő gondolatmenethez képest kitérő.

A lábjegyzetek teljes mondatok, tehát nagy kezdőbetűvel kezdjük, és ponttal zárjuk őket!

4. Bibliográfia

A magyar gyakorlatban alapvetően az alfabetikus bibliográfia használata terjedt el, (az évszámkiemelő bibliográfiát lásd alább). A különféle kiadók azonban esetleg ettől eltérő bibliográfiát is előírhatnak. Bármilyen megoldást választunk is, fontos, hogy a

lábjegyzetekben szereplő forma megfeleljen a bibliográfiában használt formának, és mindkettő végig egységes legyen.

Alfabetikus bibliográfia

Az alfabetikus bibliográfia publikációit a szerzők vezetéknéveinek ABC sorrendjében soroljuk fel. Magyar nevek esetében a szokásos módon járunk el (vezetéknév, keresztnév), külföldi szerzőknél előre vesszük a vezetéknévet, majd a keresztnévet/neveket vagy azok rövidítését a vezetéknévtől vesszővel választjuk el (magyar nevek esetében nem kell vessző). A szerző nélküli könyveket a — névelő nélküli — címük szerint soroljuk be. Ha egy szerzőtől több munka is szerepel, a megjelenés évszáma a második besorolási szempont. Könyv- és folyóiratcímeket dőlt betűvel szedünk, a tanulmánycímeket normállal. A szerkesztő vagy szerkesztők a könyv szerzőinek minősülnek, de (a nevük után, a cím előtt, zárójelben) jelölnünk kell, hogy szerkesztőről/szerkesztőkről van szó (szerk. rövidítéssel). Ha a könyvnek több szerzője van, neveiket (hosszú) kötőjellel választjuk el. Ha egy könyvnek háromnál több szerzője van (pl. lexikonok esetében) a könyvben elsőként felsorolt szerző után az *et alii* (és munkatársai) kifejezést (lehet rövidítve: *et al.*) szerepeltetjük, zárójelben (nem kurzívval). Gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányok címei után a gyűjteményes kötet adatainak megadása előtt az *In* (*lat.* -ban, -ben) kifejezést alkalmazzuk (nagybetűvel és kettőspont nélkül). *Folyóiratokban* megjelent tanulmányok esetében nem alkalmazzuk az *In* kifejezést!

Idegen nyelvű publikációk bibliográfiai adatai esetében a rövidítések, kisbetűk, nagybetűk stb. tekintetében az adott nyelv konvencióit követjük (pl. szerk. helyett *ed. t. sz.* eds. vagy *Hrsg. t. sz.* Hrsgg., 1-2 köt. helyett 2 vols. stb). Ha eredeti, idegen nyelvű szövegeket is felhasználtunk (pl. idéztünk szövegeket az eredeti nyelven), soroljuk fel ezeket a kiadásokat is, megadva a felhasznált magyar fordítást is.

Több kiadásban publikált kiadványok esetében az általunk felhasznált kiadást adjuk meg, jelölve a kiadás számát (zárójelben megadhatjuk az első kiadás évszámát).¹⁴

A nevek különüljenek el a többi adattól oly módon, hogy a következő sorokba átnyúló bibliográfiai adatokat behúzzuk:¹⁵

¹⁴ A kiadás számát megadhatjuk felső indexben is. Pl. Aristoteles: *Ethica Nicomachea*. Rec. W. Jaeger. Oxford, Oxford UP, 1985⁸ (1957).

¹⁵ Az alábbiakban némiképp eltértek Gyurgyák javaslataitól a tanulmányok bibliográfiai adatainak tekintetében. Gyurgyák a következő, Magyarországon kevésbé elterjedt (ráadásul az idegen nyelvű gyakorlattól is eltérő) megoldást javasolja: Szilágyi Ákos: Népi-urbánus — két jóbarát. *Századvég*, 1990. 2. sz. 50-59. p. Minthogy az idegen nyelvű publikációk bibliográfiai adatait (a rövidítéseket, pl. *ed.*, vols. *Hrsg.*, *Bd.* stb. kivéve), amennyire lehet, érdemes a magyar szerzőkéivel egységesíteni, ebből a megoldásból olyan „szemet bántó” formák születhetnének, mint pl. Gerhardt, Volker: Von der Ästhetischen Metaphysik zur Physiologie der Kunst. *Nietzsche-Studien*, 1984, 12. sz. 374-393. p. Magyarországon azonban nem idegen egy olyan forma, mely közel áll a legelterjedtebb külföldi megoldásokhoz, ezért ezt javaslom: Gerhardt, Volker: Von der Ästhetischen Metaphysik zur Physiologie der Kunst. *Nietzsche-Studien* 12 (1984) 374-393. Problémát okoz azonban az, hogy Magyarországon számos folyóirat nem folyamatos számozást használ a kötetekre, hanem évenként újraszámozza őket. Az ilyen esetekre a következőt javaslom: Komorjai László: Dedukció és intencionalitás. *Világosság* 2008/2, 47-62. Különben, ha az általam javasolt általános formát használjuk, tehát *Világosság* 2 (2008), az zavaró módon azt a benyomást kelti, mintha a *Világosság* (megjelenésének kezdetei óta publikált) 2. számáról volna szó.

- Aristoteles: *Ethica Nicomachea*. Rec. W. Jaeger. 8th ed. Oxford, Oxford UP, 1985 (1957). Magyarul: *Nikomakhoszi etika*. Ford. Szabó Miklós. Budapest, Magyar Helikon, 1971.
- Brunner, Otto — Conze, Werner — Koselleck, Reinhart (Hrsgg.): *Geschichtliche Grundbegriffe*. 1-7. Bde. Stuttgart, Klett-Cotta, 1972-1992.
- Buday Ilona (szerk.): *A magyar filozófiai irodalom bibliográfiája. 1901-1925*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1929.
- Armstrong, A. H. (ed.): *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*. Cambridge, Cambridge UP, 1967.
- Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Ford. Saly Noémi. 1-2. köt. 2. kiad. Budapest, Osiris, 1995.
- Encyclopédie de la Pléiade. Histoire de la Philosophie*. 1-3. t. Paris, Gallimard, 1969-1974.
- Gerhardt, Volker: Von der Ästhetischen Metaphysik zur Physiologie der Kunst. *Nietzsche-Studien* 12 (1984) 374-393.
- Heidegger, Martin: *Sein und Zeit*. Tübingen, Niemeyer, 1927. Magyarul: *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály et al. Budapest, Osiris, 2001.
- Husserl, Edmund: *Logische Untersuchungen*. Zweiter Bd., I. Teil, Hamburg, Felix Meiner, 1992.
- Husserl, Edmund: *Előadások az időről*. Ford. Sajó Sándor — Ullmann Tamás. Budapest, Atlantisz, 2002.
- Komorjai László: Dedukció és intencionalitás. *Világosság* 2008/2, 47-62.
- Lévinas, Emmanuel: *Éthique et infini*. Paris, Fayard, 1982.
- Mezei Balázs — Smith, Barry: *The Four Phases of Philosophy*. Amsterdam, Rodopi, 1998.
- Quine, W. O.: On What There Is. In *From a Logical Point of View. Logico-Philosophical Essays*. 10th ed. Cambridge (Mass.)-London, Harvard UP, 1994.
- McTaggart, J. M. E.: Miért nem valóságos az idő? Ford. Csordás Attila. In Farkas Katalin — Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern metafizikai tanulmányok*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2004, 21-38.
- von Wright, G. H.: *Explanation and Understanding*. Ithaca (New York), Cornell UP, 1971.

Évszámkiemelő bibliográfia

Az évszámkiemelő bibliográfia a magyar gyakorlatban elsősorban akkor használatos, ha a főszövegben szövegközi zárójeles hivatkozásokat alkalmaztunk (a szekundér irodalomra történő utalásokban) — azaz, ez a megoldás csak akkor javasolható, ha kevés számú utalásunk van (pl. népszerűsítő művekben, esszéekben, esetleg nem bölcsészeti tudományterületeken). Az angolszász gyakorlatban azonban akkor használják, ha a lábjegyzetekben csak a szerző nevével és a bibliográfiában felsorolt publikációja (publikációi) évszámával (plusz oldalszám) akarnak hivatkozni egy adott műre (ami egyszerűségénél fogva népszerű megoldás). Ez valószínűleg a magyar gyakorlatban is el fog terjedni (már előfordul). Gyurgyák János erre a megoldásra (azaz, hogy az efféle bibliográfiai adatokat a lábjegyzetekben is lehetne használni) egyáltalán nem utal, noha talán érdemes lett volna ezt a lehetőséget is szabványosítani, mert ökonomikusságánál fogva valószínűleg a magyar szerzők is egyre inkább élni fognak vele. Az alábbiakban tehát bemutatom az évszámkiemelő bibliográfia adatainak Gyurgyák által javasolt formáját, majd javaslatot teszek az adatok lábjegyzetbeli használatának formájára.

- Aristoteles 1985. *Ethica Nicomachea*. Rec. W. Jaeger. 8th ed. Oxford, Oxford UP, (1957).
- Arisztotelész 1971. *Nikomakhoszi etika*. Ford. Szabó Miklós. Budapest, Magyar Helikon.
- Armstrong, A. H. (ed.) 1967. *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*. Cambridge, Cambridge UP.
- Brunner, Otto — Conze, Werner — Koselleck, Reinhart (Hrsgg.) 1972-1992. *Geschichtliche Grundbegriffe*. 1-7. Bde. Stuttgart, Klett-Cotta,
- Buday Ilona (szerk.) 1929. *A magyar filozófiai irodalom bibliográfiája. 1901-1925*. Budapest, Egyetemi Nyomda.
- Eliade, Mircea 1995. *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Ford. Saly Noémi. 1-2. köt. 2. kiad. Budapest, Osiris.
- Encyclopédie* 1969-1974. *Encyclopédie de la Pléiade. Histoire de la Philosophie*. 1-3. t. Paris, Gallimard.
- Gerhardt, Volker 1984. Von der Ästhetischen Metaphysik zur Physiologie der Kunst. *Nietzsche-Studien* 12, 374-393.
- Heidegger, Martin 1927. *Sein und Zeit*. Tübingen, Niemeyer.
- Heidegger, Martin 2001. *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály et al. Budapest, Osiris.
- Husserl, Edmund 1992. *Logische Untersuchungen*. Zweiter Bd., I. Teil, Hamburg, Felix Meiner.
- Husserl, Edmund. 2002. *Előadások az időről*. Ford. Sajó Sándor — Ullmann Tamás. Budapest, Atlantisz.
- Komorjai László 2008. Dedukció és intencionalitás. *Világosság* 2, 47-62.
- Lévinas, Emmanuel 1982. *Éthique et infini*. Paris, Fayard.
- Mezei Balázs — Smith, Barry 1998. *The Four Phases of Philosophy*. Amsterdam, Rodopi.
- Quine, W. O. 1994. On What There Is. In *From a Logical Point of View*. *Logico-Philosophical Essays*. 10th ed. Cambridge (Mass.)-London, Harvard UP.
- McTaggart, J. M. E. 2004. Miért nem valóságos az idő? Ford. Csordás Attila. In Farkas Katalin — Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern metafizikai tanulmányok*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 21-38.
- von Wright, G. H. 1971. *Explanation and Understanding*. Ithaca (New York), Cornell UP.

A fenti művekre történő utalásokat a lábjegyzetekben a következőképp használhatjuk:¹⁶

- Armstrong (ed.) 1967, 28, 13. lábj. (a 28. oldal 13. lábjegyzetére utalunk)
- Brunner — Conze — Koselleck (Hrsgg.) 1972-1992. (ha ez egész műre utalunk)
- Brunner — Conze — Koselleck (Hrsgg.) 1972-1992, 1: 224. (ha az 1. kötet 224. oldalára utalunk)
- Buday (szerk.) 1929. (ha az egész műre utalunk)
- Eliade 1995. (ha az egész műre utalunk)
- Eliade 1995, 1. köt. (ha az egész 1. kötetre hivatkozunk)
- Eliade 1995, 1: 152. (ha az 1. kötet 152. oldalára utalunk)
- Encyclopédie* 1969-1974, 1: 1124.

¹⁶ A formátumban Gyurgyákot követem (i. m. 100-102), aki ugyanezeket a formákat zárójelesen alkalmazza, hiszen csak a főszövegben javasolja használatra. Az általam nem említett, bonyolultabb kérdésekre vonatkozóan lásd uo. — Itt jegyezném meg, hogy a *Nikomakhoszi etikára* (illetve egyéb olyan klasszikusok műveire, akiknek létezik standard oldalszámozása) nem utalunk efféle formában (Arisztotelész 1985 vagy Arisztotelész 1971) a lábjegyzetekben. Az eredeti szövegre való utalásokban a standard számozást alkalmazzuk (pl. *Nikomakhoszi etika* 1130 a 14), a fordításokra való utalásnál pedig az idézetek után lábjegyzetben megadjuk a fordító nevét. (Az olvasó majd megnézi a bibliográfiában, miféle kiadásból idéztük a szövegeket.) Ettől függetlenül az évszámkiemelő bibliográfiában a konzisztens eljárás szellemében talán mégiscsak ebben a formában érdemes felsorolni az efféle műveket.

Komorjai 2008, 48.
 Volker 1984, 375-376.
 Heidegger 1927, 143.
 Husserl 2002, 45.

5. A jegyzetekben ill. a főszövegben használatos leggyakoribb rövidítések és (a magyarban is használható) latin megfelelőik

<i>magyar</i>	<i>lat.</i>	
ábr.		ábra
a. m.		annyi mint
bev.		bevezetés
c.		című
é. n.		év nélkül (a kiadás évére utalva)
ford.		fordította
függ.		függelék
h. n.		hely nélkül (a kiadás helyére utalva)
ill.		illetve
i. m.		idézett mű
k. n.		kiadó nélkül (a kiadóra utalva)
köt.		kötet
köv.		következő
lábj.		lábjegyzet
ld.		lásd
o.	(p.)	oldal
	passim	a műben végig
pl.		például
sk.	(f.)	és a következő (oldal)
skk.	(ff.)	és a következők (ti. oldalak)
sz.		szám
szerk.		szerkesztő
ti.		tudniillik
tkp.		tulajdonképpen
úm.		úgy mint
ún.		úgynevezett
uo.	(loc. cit., ibid.)	ugyanott (az előző lábjegyzetben idézett műre utalva)
uő	(idem <i>fem.</i> eadem)	ugyanő (az előző lábjegyzetben idézett szerzőre utalva)
uők		ugyanők (az előző lábjegyzetben idézett több szerzőre utalva)
vö.	(cf.)	vesd össze!

Mogyoródi Emese
 SZTE Filozófia Tanszék